

Processrätt (Dan Helenius), 6.3.2023

Maxpoäng i förhöret: 30 p.

Maxpoäng (uppgift 1): 10 p.

Maxpoäng (uppgift 2): 10 p.

Maxpoäng (uppgift 3): 10 p.

Vid tentamen är det tillåtet att använda sanakirja.fi-tjänsten

Dessutom är det tillåtet att använda EUR-lex <https://eur-lex.europa.eu/> och Finlex Lagstiftning-sektion: <https://www.finlex.fi/sv/laki/> och <https://www.finlex.fi/fi/laki/> i tentamen.

Uppgift 1 (svarsutrymme 780 ord)

Gaius Marius har köpt en gräsklippare av Lucius Cornelius Sulla Felix. Problemet är dock att gräsklipparen inte startar och därmed inte går att använda. I sin stämningsansökan 15.1.2023 yrkade Marius hävning av köpet. Marius grundade sin talan på att gräsklipparens motor inte alls fungerar. I stämningsansökan utnämnde Marius sin fru Julia som vittne. Som bevisstema meddelades motorns funktionsduglighet.

Sulla bestred Marius yrkande på hävning och konstaterade att gräsklipparen är i ypperligt skick och att det finns inget fel i gräsklipparens motor. Marius upprepade sitt yrkande, grunden till yrkandet och bevisningen under det muntliga förberedelsesammanträde som hölls den 29.1.2023. Målet överfördes till huvudförhandling som ska hållas den 15.3.2023.

Fredagen innan huvudförhandlingen sitter Marius i sin "man cave" och dricker whisky. Han är inte helt säker på att hans taktik varit bra hittills. Av denna orsak ringer han nu dig för att ställa några frågor:

1) Kan Marius under huvudförhandlingen framställa ett alternativt yrkande på prisnedsättning?

2) Marius vill under huvudförhandlingen åberopa ytterligare ett rättsfaktum. Han vill åberopa att gräsklipparens förgasare är felaktig och att detta är orsaken till att gräsklipparen inte startar. Marius har under hela rättegången misstänkt att förgasaren kan vara den verkliga orsaken till att gräsklipparen inte startar men inte ansett sig behöva åberopa rättsfaktumet trots detta. Nu tänker Marius dock att han borde nog åberopa rättsfaktumet trots allt. Enligt Marius kan den funktionsodugliga förgasaren utgöra grund både för hävnings- och prisnedsättningsyrkandet. Kan Marius åberopa det nya rättsfaktumet under huvudförhandlingen?

3) Under huvudförhandlingen vill Marius dessutom meddela att han ämnar utnämna sin svärmor Marcia som ytterligare ett vittne. Beviset ska vara förgasarens funktionsduglighet. Marius har hittills inte velat "släppa lös" sin hetsiga svärmor men anser nu att han inte har något annat val än att "släppa lös besten". Kan Marius presentera det nya beviset under huvudförhandlingen?

Ge ett processrättsligt motiverat svar på Marius frågor.

Uppgift 2 (svarsutrymme 780 ord)

1) Du fungerar som tingsnotarie vid Helsingfors tingsrätt. I januari 2023 har du gått igenom stämningsansökningar och kallelser för de brottmålssammanträden du ska sitta i mars 2023. I en av stämningsansökningarna har åklagaren yrkat på straff åt Elvis P (42 år) för straffbart bruk av narkotika (SL 50:2a) och rattfylleri (SL 23:3). I förundersökningen hade Elvis bestridit allt straffansvar eftersom han fått i sig narkotikan av misstag och dessutom inte äventyrat någons säkerhet under bilfärden. Enligt laboratorieutlåtandet som var bifogat till förundersökningsprotokollet hade Elvis haft både kokain och diazepam i blodet under bilfärden. Enligt stämningsansökan var Elvis närvaro inte nödvändig vid huvudförhandlingen. Du beslöt att kalla Elvis till huvudförhandling vid äventyr att målet kan prövas och avgöras trots hans utevaro. Var detta möjligt?

2) Idag 6.3.2023 hålls huvudförhandlingen i målet, där du fungerar som enda domare och ordförande. Elvis har trots allt bestämt sig för att dyka upp till sammanträdet. Under bevisningen meddelar Elvis att han vill lämna in ett skriftligt utlåtande av sin mamma som bevis. I utlåtandet intygar mamman att Elvis alltid varit en snäll pojke som aldrig gjort några dumheter med flit. Kan utlåtandet tas emot som bevis?

3) Elvis meddelar att han vill höras i bevissyfte. Under hörandet berättar han att han har ett recept för diazepam. Åklagaren meddelar då att hen åberopar förhørsprotokollet från förundersökningen, där Elvis berättat att han inte har något recept men måste ha tagit diazepam av ett misstag under en fest den föregående kvällen. Kan åklagaren åberopa förhørsprotokollet som bevis?

4) Under huvudförhandlingen meddelar åklagaren att det uppstått sannolika skäl att misstänka Elvis också för grovt äventyrande av trafiksäkerheten (SL 23:2). Elvis hade nämligen inte enbart kört under påverkan av narkotika, utan också underlåtit att stanna vid två röda ljus. Åklagaren meddelar således att hen yrkar på straff också för grovt äventyrande av trafiksäkerheten. Är detta möjligt?

5) Du börjar nu bli lite orolig över din befogenhet att fungera som enda domare i målet. Åklagaren har nämligen inte ännu tagit någon klar ställning till påföljden, och du misstänker att hen i slutpläderingen kommer att yrka på fängelsestraff. Kan du fortfarande fungera som enda domare i målet om åklagaren yrkar på fängelsestraff åt Elvis?

Ge dina straffprocessrättsligt motiverade svar på ovanstående frågor.

Uppgift 3a (svarsutrymme 270 ord)

Definiera begreppet eller svara på frågan.

- a) Ne bis in idem (3 p) (max 160 ord)
- b) Yrkandebörda (2 p) (max 110 ord)

Uppgift 3b (svarsutrymme 290 ord)

Definiera begreppet eller svara på frågan.

- c) Vad avses med rättegångens omedelbarhet och omedelbarhetsprincipen? (2 p) (max 130 ord)
- d) Förklara skillnaden mellan institutionellt skiljeförfarande och ad hoc-skiljeförfarande. (3 p) (max 160 ord)

Riktlinjer för svaren

Uppgift 1

1) Enligt 14:2.1 i rättegångsbalken (härefter RB) får talan i tvistemål inte ändras under rättegången. Dock enligt 14:2.1, 3 punkten i RB har käranden rätt att yrka ränta eller framställa något annat biyrkande eller ett nytt yrkande som i väsentlig mån bygger på samma grund som ett tidigare. I fallet bygger prisnedsättningsyrkandet på samma grund som hävningsyrkandet. Därmed är det tillåtet att framställa prisnedsättningsyrkandet enligt 14:2.1, 3 punkten. I 14:2.2 i RB stadgas det att, framställs ett yrkande som nämns i 1 mom. 2 eller 3 punkten först vid huvudförhandlingen, ska yrkandet avvisas om prövningen av det skulle fördröja handläggningen av målet. Eftersom prisnedsättningsyrkandet bygger på samma grund som hävningsyrkandet, samt att prövningen ifall prisnedsättningsyrkandet kan bifallas till stor del påminner om prövningen ifall hävningsyrkandet kan bifallas, är det inte sannolikt att domstolen avisar prisnedsättningsyrkandet.

2) I 14:2.3 i RB stadgas det att såsom ändring av talan ska inte anses att till stöd för talan läggs fram nya omständigheter, om inte saken därigenom blir en annan. Ifall det nya rättsfaktumet inte leder till en annan rättsföljd än käromålets ursprungliga grund, är det fråga om samma sak. Åberopandet av den funktionsodugliga förgasaren leder inte till en ny rättsföljd. Åberopandet av förgasaren utgör endast ytterligare en grund (motivering) för prisnedsättnings- och hävningsyrkandet. Därmed är det inte frågan om en ändring av talan och rättsfaktumet kan framställas. I 6:9.1 i RB stadgas det att i ett mål där förlikning är tillåten får en part inte vid huvudförhandlingen åberopa en omständighet som parten inte har åberopat vid

förberedelsen, om inte parten gör sannolikt att förfarandet har en giltig orsak. I fallet är det frågan om ett dispositivt mål. Marius har hela tiden varit medveten om den funktionsodugliga förgasaren. Därmed kan Marius inte hävda att han skulle ha en giltig orsak att åberopa förgasaren först vid huvudförhandlingen och således kan Marius inte åberopa rättsfaktumet vid huvudförhandlingen.

3) I 6:9.2 i RB stadgas det att i ett mål där förlikning är tillåten får en part inte vid huvudförhandlingen åberopa bevis som parten inte har åberopat vid förberedelsen, om det inte kan antas att partens förfarande har en giltig orsak. Nya bevis kan dock tas upp, om parterna samtycker till det. I fallet framgår det inte tecken på att Marius har haft giltiga skäl att först vid huvudförhandlingen lägga fram det nya beviset och därmed kan Marius inte presentera beviset vid huvudförhandlingen. Troligtvis kommer Sulla inte heller att godkänna att beviset presenteras vid huvudförhandlingen.

Ovanstående svar är mer omfattande än vad som har förutsatts för fulla poäng (10 poäng). Svaret är inte heller uttömmande. Poäng har även fått för att nämna något som inte finns i svaret ovan. Exempelvis har poäng även fått för att nämna bland annat 5:20.1, 5:22, 5:29, 6:2.1, 17:1, 17:2, 17:7 och 17:8 i RB.

Uppgift 2

1) Huvudregeln om svarandens närvaro vid huvudförhandlingen framgår ur BRL 8:3. Som undantag tillåter BRL 8:11 s.k. utevarohandläggning trots bestämmelserna i BRL 8:3, om svarandens närvaro inte är behövlig för utredningen av målet och svaranden har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till ordningsbot, böter eller fängelse i högst tre månader och till en förverkandepåföljd på högst 10 000 euro. I fallet har Elvis kallats till huvudförhandling vid äventyr att målet kan prövas och avgöras trots hans utevaro. Ytterligare förutsätts att Elvis närvaro inte varit nödvändig för utredningen av målet. Denna förutsättning innebär att bevisläget måste vara sådant att målet kan anses vara tillräckligt utrett även utan att svaranden hörs (Helenius – Linna s. 428). Detta är som utgångspunkt fallet om svaranden i förundersökningen erkänt, särskilt om det i målet finns ytterligare stark teknisk bevisning. Har svaranden i förundersökningen däremot bestridit sin skuld måste denne som utgångspunkt kallas till huvudförhandling, särskilt om svarandens utsaga står i strid med målsägandens utsaga. I fallet har Elvis bestridit sitt straffansvar. Samtidigt finns det i målet stark teknisk bevisning och inga motstridiga målsägandeutsagor. I fallet kan man alltså argumentera både för och emot tillåtande av utevarohandläggning.

2) Enligt RB 17:24.1 får en skriftlig berättelse av privat natur som någon har avgett med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång som stark huvudregel inte åberopas som bevis i domstolen. Mammans utlåtande ska alltså avvisas på denna grund. Enligt RB 17:8 ska domstolen dessutom avvisa bevisning som bl.a. gäller en omständighet som inte inverkar på saken. Mammans utlåtande har knappast en inverkan på saken, varför det bör avvisas redan på denna grund.

3) Enligt RB 17:47.1 ska en part som hörs i bevissyfte avge sin utsaga muntligt. En skriftlig berättelse får inte åberopas, vilket även omfattar förundersökningens förhørsprotokoll. Ur RB 17:47.2 framgår dock att om den som hörs i sin muntliga utsaga avviker från vad han eller hon tidigare har berättat för domstolen, åklagaren eller en förundersökningsmyndighet eller inte avger någon utsaga, får den tidigare berättelsen användas som bevis till den del den muntliga utsagan avviker från den tidigare berättelsen eller den som hörs inte har avgett någon utsaga. I fallet har Elvis avvikit från vad han tidigare berättat i förundersökningen, varför det är möjligt att till denna del åberopa förhørsprotokollet som bevis.

4) Enligt BRL 5:17.1 får ett åtal som huvudregel inte ändras sedan det väckts. Enligt BRL 5:17.2 betraktas såsom ändring av åtal emellertid inte att åklagaren begränsar åtalet eller uppger andra lagrum än de som nämns i stämningsansökan eller åberopar någon ny omständighet till stöd för åtalet. Man talar här om justering av åtal, vilket inte förutsätter något tillstånd av domstolen. Gränserna för hurdana nya omständigheter som kan åberopas inom ramarna för åtalsjustering avgörs av den kommande domens negativa rättskraft. Alla de omständigheter som skulle prekluderas, dvs. inte längre skulle kunna läggas till grund för ett nytt åtal, av domens negativa rättskraft kan således åberopas (Helenius – Linna s. 397-398). Den kommande domens negativa rättskraft skulle nog prekludera möjligheten att väcka ett nytt åtal för grovt äventyrande av trafiksäkerheten, eftersom det handlar om samma konkreta händelseförlopp (se Helenius – Linna 577-579). Således kan åklagaren justera åtalet att gälla även trafikbrottet.

5) Enligt 15 § 2 mom. i L om domstolspraktik får en tingsnotarie som fungerar som enda domare i brottmål inte döma till annat straff än böter eller ordningsbot (inget av brotten i fallet har heller ett maximistraff på över 2 år fängelse). I fallet kan du alltså inte döma ut ett fängelsestraff som ensam ordförande. Däremot är domstolen inte bunden av åklagarens straffyrkande, vilket betyder att du kan döma ut ett bötesstraff trots att åklagaren skulle yrka på fängelsestraff (se Helenius – Linna s. 402). Obs. att bestämmelserna om tingsnotariers kompetens i L om domstolspraktik utgör en specialbestämmelse i förhållande till bestämmelsen om endomarsammansättning i RB 2:6.

Tehtävän 3 mallivastaus

a) Ne bis in idem

Tarkoittaa periaatetta, jonka mukaan ketään ei tule tutkia tai rangaista kahdesti samassa asiassa. Periaatetta sovelletaan kaikkiin sellaisiin ratkaisuihin, joiden luonne on rikosoikeudellinen, ml. eräät hallinto-oikeudelliset ratkaisut. Kysymys siitä, mitkä ratkaisut voivat saada ne bis in idem -vaikutuksen, ratkaistaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella (ns. Engel-kriteerit). Kyse on kansainvälisestä perusoikeudesta, jonka tehtävänä on taata yksittäisen henkilön oikeusturvaa. Ne bis in idem -kiellosta säädetään monissa Suomea sitovassa kansainvälisessä instrumentissa, joista tärkein on Euroopan ihmisoikeussopimus. Periaate linkittyy negatiiviseen oikeusvoimavaikutukseen.

b) Vaatimismistaakka

Vaativistaakka omalta osaltaan rajaa sitä, mitä tuomioistuin saa riita-asiassa tutkia ja tuomita. Tuomioistuin ei saa tuomita muuta kuin asianosainen on vaatinut (OK 24:3.1). Kyse on vaatimukseen liittyvästä kannesidonnaisuudesta, joka koskee sekä dispositiivista että indispositiivista asiaa, kun taas vetoamistaakka on voimassa vain dispositiivisessa asiassa (OK 24:3.2). Rikosasiassa vastaavan tyyppinen vaatimistaakka on syyttäjällä. Tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu (ROL 11:3).

c) Mitä tarkoitetaan oikeudenkäynnin välittömyydellä ja välittömyysperiaatteella?

Välittömyysperiaate on prosessioikeudellinen menettelyperiaate. Oikeudenkäynnin välittömyydellä tarkoitetaan sitä, että vaatimukset, väitteet ja todistusaineisto asiassa esitetään tuomarille suoraan ja autenttisesti. Tuomarin on itse havainnoiden ("omin korvin ja silmin") otettava vastaan vaatimukset ja todistelu. Välittömyysperiaatteen estämättä kuultavia voidaan nykyisin kuitenkin kuulla esimerkiksi videoyhteyden välityksellä. Välittömyyteen kuuluu myös se, tuomioistuimen kokoonpano ei vaihdu kesken käsittelyn ja se, että käsittely pystytään järjestämään yhtäjaksoisesti ja jäsennetyksi.

d) Mitä eroa on institutionaalisella välimiesmenettelyllä ja ad hoc -välimiesmenettelyllä?

Institutionaalisesta välimiesmenettelystä on kyse menettelystä, jossa säännöistä vastaava instituutio osallistuu menettelyyn esimerkiksi nimeämällä tai valvomalla välimiehiä. Tällainen instituutti on esimerkiksi Keskuskauppakamarin välityslautakunta, joka on antanut omat välimiesmenettelysääntönsä. Jos välityssopimuksessa ei viitata sääntöihin ja menettely perustuu suoraan välimiesmenettelylakiin, tavataan puhua ad hoc -menettelystä.